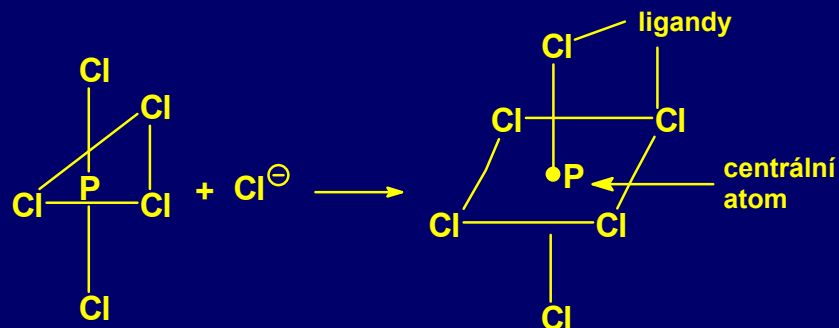

ZÁKLADY KOORDINAČNÍ CHEMIE

Vznik komplexu: vazba se uskutečňuje **donor-akceptorovým způsobem**
(z hlediska Lewisovy teorie kyselin a zásad jde o acidobazickou reakci)

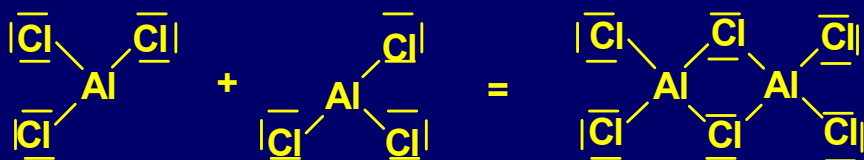

Komplexní částice je ta:

- ☞ která vznikla koordinací
- ☞ ve které je mezi centrálním atomem a obklopujícími jej seskupeními **větší počet vazeb**, než činí hodnota **oxidačního čísla** tohoto atomu

Příklad: $[\text{AlF}_6]^{3-}$ ..... $[\text{SiF}_6]^{2-}$ ..... $[\text{PF}_6]^-$ ..... SF_6

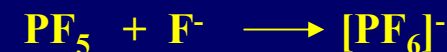
Výjimky: např. u AlCl_3

Centrální atom i ligandy jsou zpravidla schopný samostatné existence

event. je centrální atom součástí existující molekuly

Komplexní částice mají charakter:

- ☒ kationtu – $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$
- ☒ aniontu – $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$
- ☒ sloučeniny, kde je komplexní kation i anion – $\{[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\}_2 [\text{Fe}(\text{CN})_6]$
- ☒ neutrální sloučeniny - $[\text{Fe}(\text{CO})_5]$

Stavba komplexních částic

Komplexní částice jsou tvořeny *centrálními atomy* (komplexy jednojaderné, dvoujaderné,... vícejaderné neboli polynukleární) a *ligandy*.

Rozdělení ligandů

A podle náboje

aniontové ligandy: F^- , Cl^- , CN^- , SCN^- , aj.

neutrální ligandy: H_2O (aqua-komplexy), NH_3 (ammin-komplexy), aminy, pyridin, aj.

B podle vaznosti

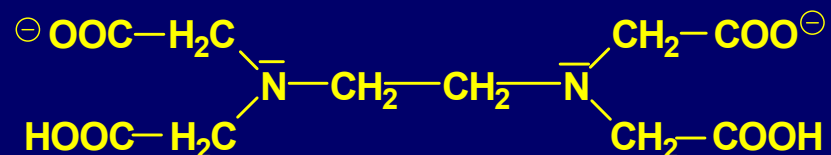
(tj. podle počtu vazeb, které se z jednoho ligandu koordinují k jednomu centrálnímu atomu)

◆ ligandy *jednovazné* (jednodonorové, monodentátní) – Cl^- , CN^- , SCN^- , H_2O , NH_3

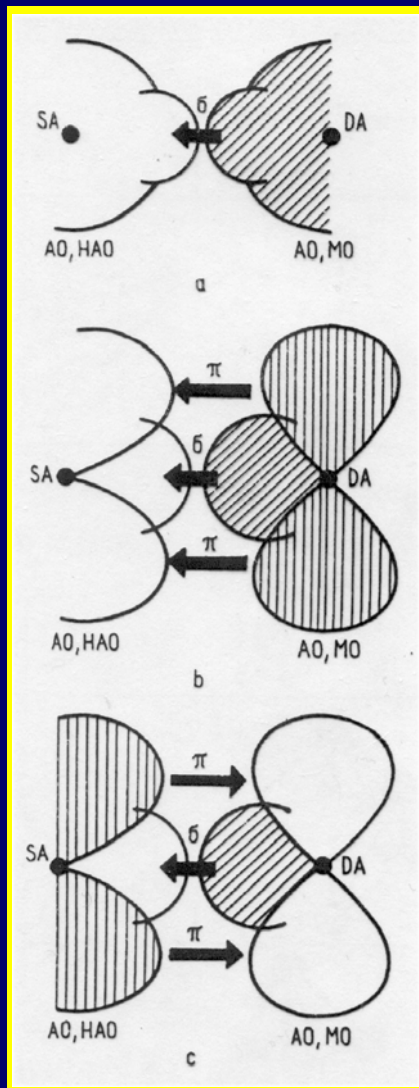
◆ ligandy *dvojvazné* (dvojdonorové, bidentátní) – 1,2-diaminoethan (“ethylen-diamin”) ... en

◆ ligandy obecně *vícevazné* (vícedonorové, polydentátní) - EDTA (kyselina ethylen-diamin-tetraoctová) - H_4edta

C podle typu vazby mezi centrálním atomem a ligandy

Příklady ligandů

☆ F^- , H_2O , NH_3 , NH_2OH , RNH_2 , R_2NH , R_3N aj.

🕒 ostatní halogenidy, OH^- , O^{2-} , NH_2^-

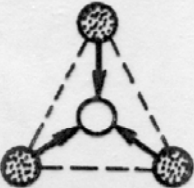
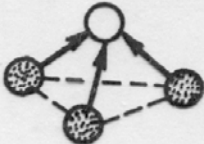
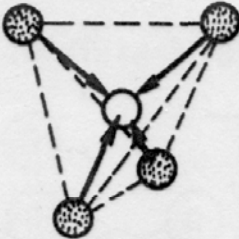
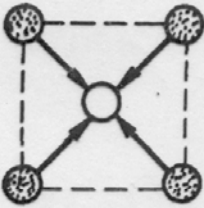
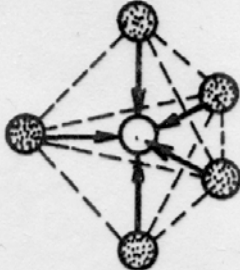
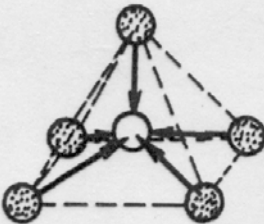
🕒 CN^- , NO_2^- , CO , PH_3 , PY_3 , AsH_3 , ethen, pyridin aj.

Koordinační číslo a koordinační polyedry

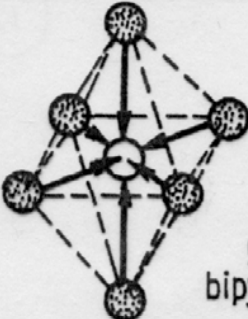
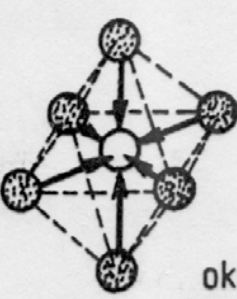
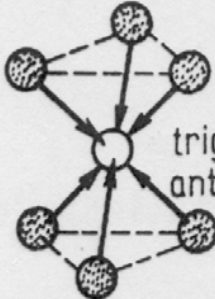
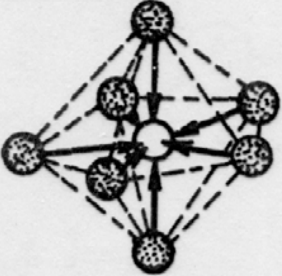
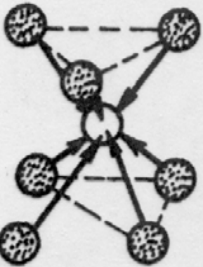
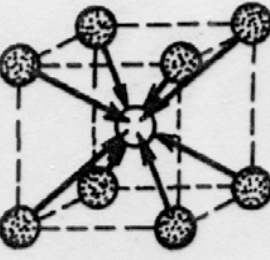
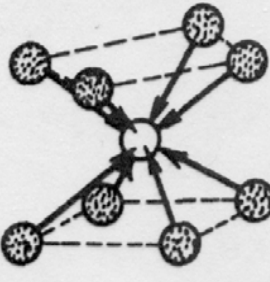
Počet vazeb vycházejících z centrálního atomu směrem k ligandům určuje *koordinační číslo* centrálního atomu.

Donorové atomy ligandů vymezují v prostoru kolem centrálního atomu *koordinační polyedr*.

Ideální tvary nejběžnějších koordinačních polyedrů

Koordinační číslo	Tvar polyedru	
2	 <p>lineární</p>	 <p>lomený</p>
3	 <p>trigon (trojúhelník)</p>	 <p>trigonální pyramida</p>
4	 <p>tetraedr</p>	 <p>tetragon (čtverec)</p>
5	 <p>trigonální bipyramida</p>	 <p>tetragonální pyramida</p>

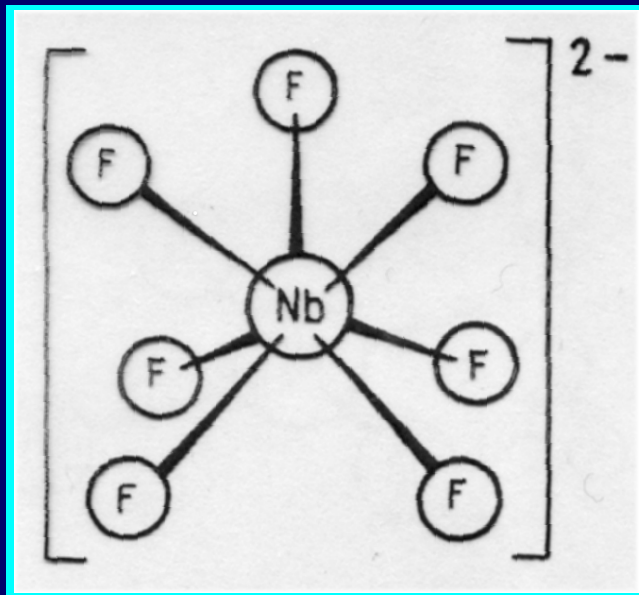
Ideální tvary nejběžnějších koordinačních polyedru

Koordinační číslo	Tvar polyedru	
6	 <p>tetra- gonální bipyramida</p>	 <p>oktaedr</p> <p>trigonální antiprizma</p>
7	 <p>pentagonální bipyramida</p>	 <p>deformované trigonální prizma</p>
8	 <p>krychle</p>	 <p>tetra- gonální antiprizma</p>

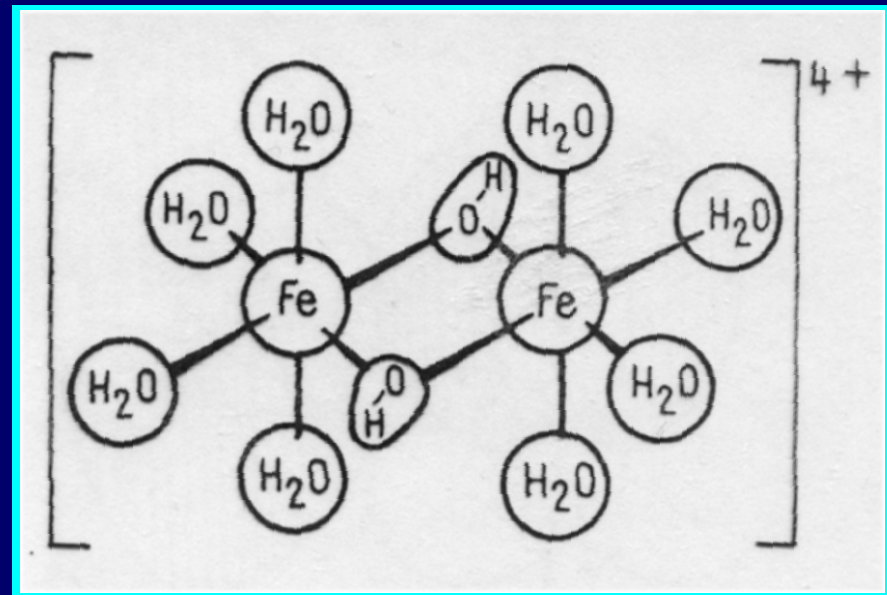

Příklady komplexních částic

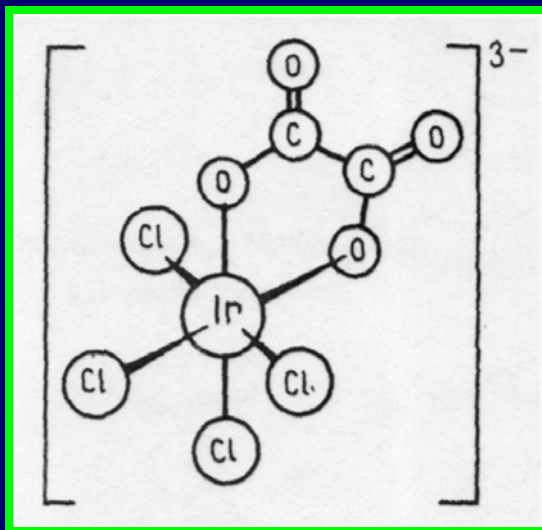
Anion heptafluoroniobičnanový

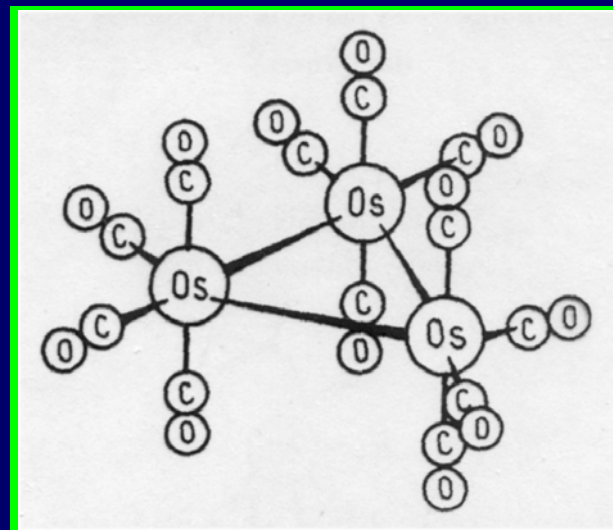
Kation di- μ -hydroxo-bis(tetraaquaželezitý)

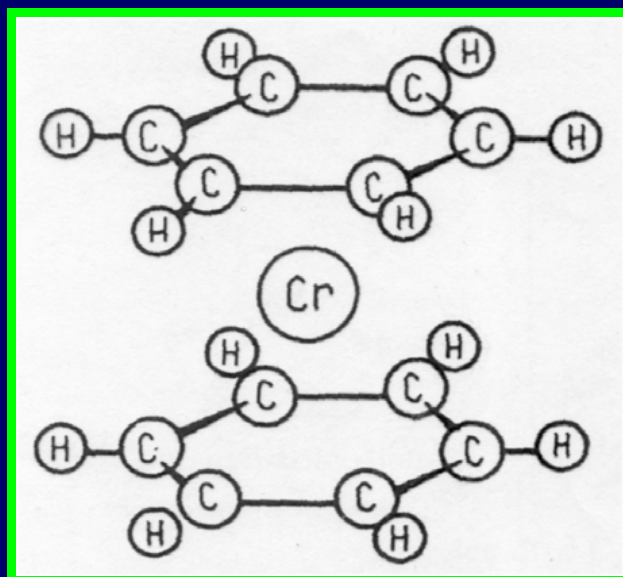
Anion tetrachloro-oxaláto-iriditanový

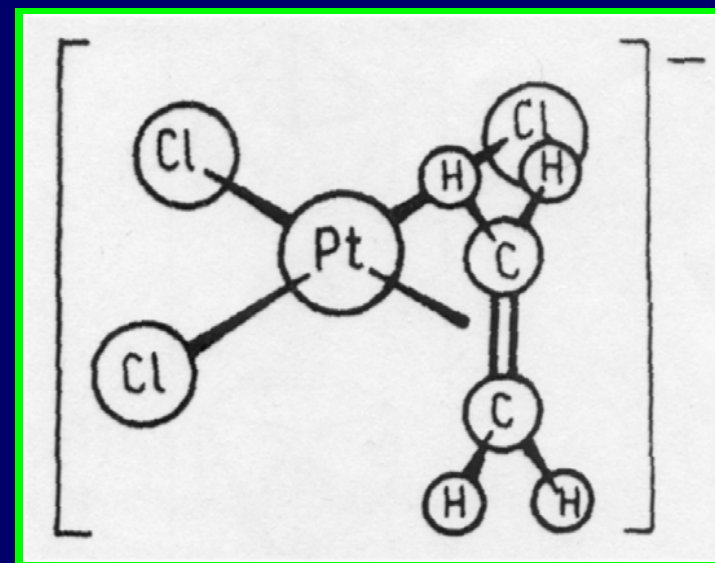
Dodekakarboonyl-triangulo-triosmium

Bis-(η^6 -benzen)chrom

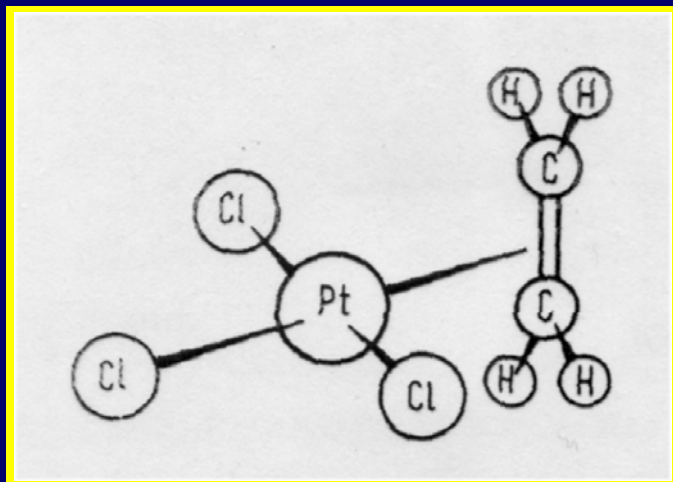

Anion trichloro-(η^2 -ethylen)platnatanový

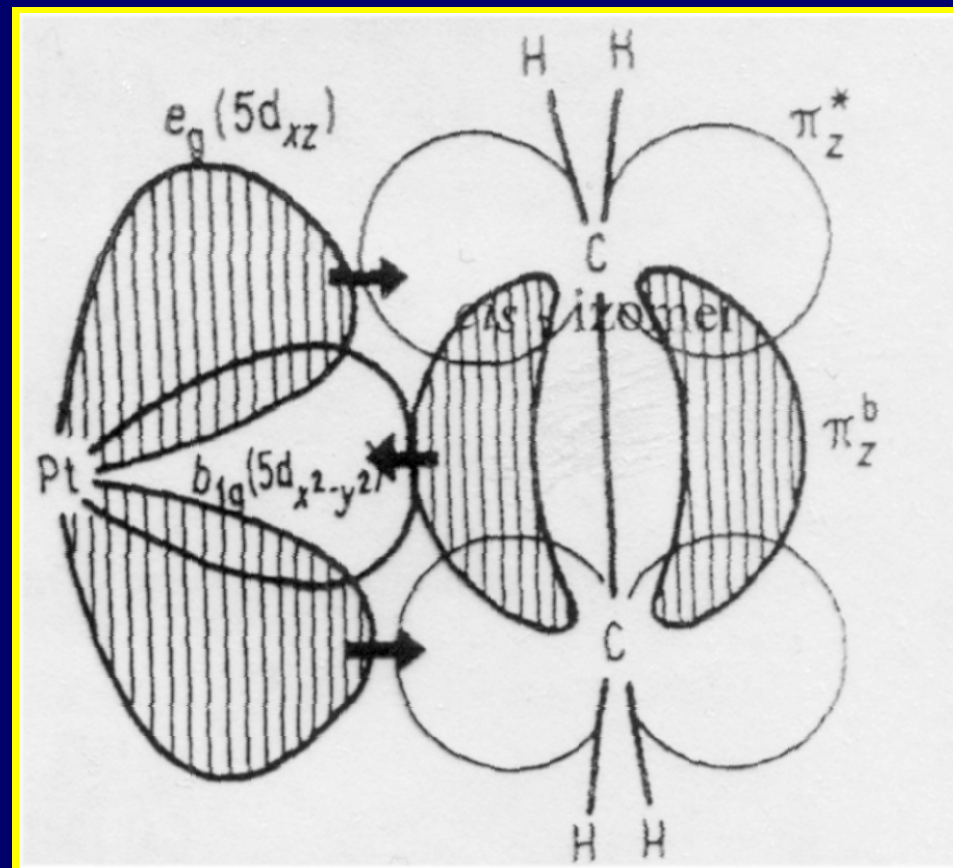

Vazba v komplexech s nespécifikovanými donorovými atomy

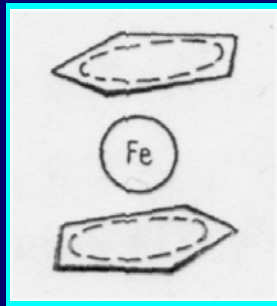

Atomová konfigurace
komplexního aniontu
Zeisovy soli

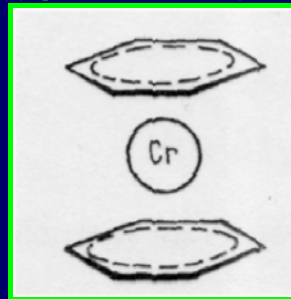

Vazba mezi molekulou ethylenu a
středovým atomem Pt^{II} v aniontu
Zeisovy soli

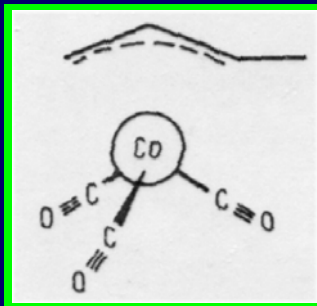
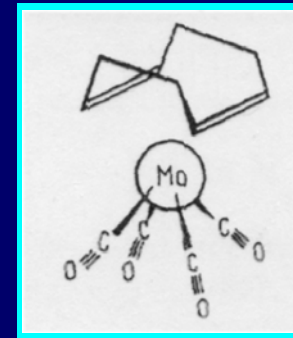
bis(η^5 - cyklopentadienyl)
železnatý komplex

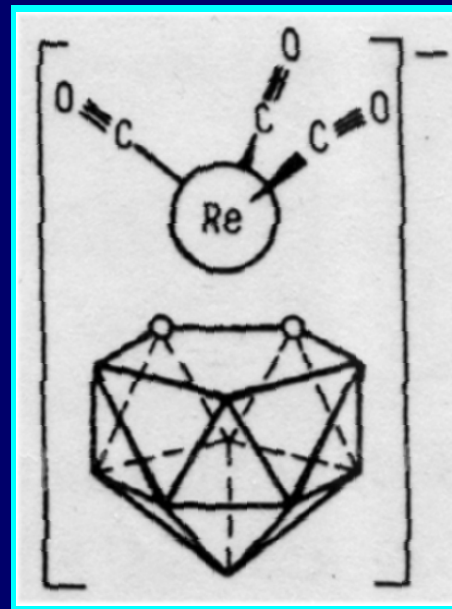
bis(η^6 -benzen)chrom

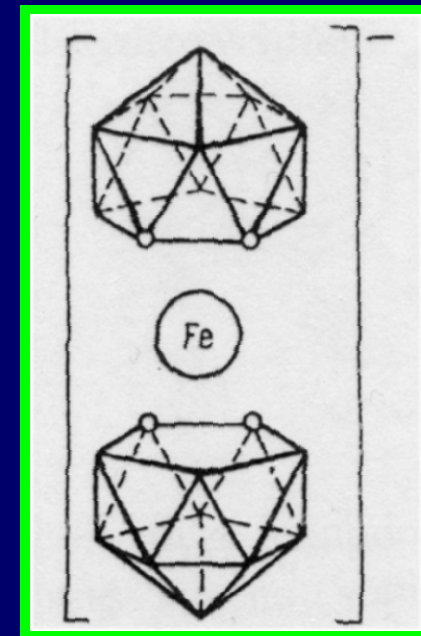
(η^4 - 1,5-cyklooktadien)-
tetrakarbonylmolybden

(η^3 -2-butenyl)-trikarbonyl-
kobaltný komplex

ion [η^5 -C₂B₉H₁₁)Re(CO)₃]⁻

ion [η^5 -C₂B₉H₁₁)₂Fe₃]⁻

Stabilita komplexních sloučenin

1

$$K_1 = \frac{[ML]}{[M][L]}$$

atd.

$$K_2 = \frac{[ML_2]}{[ML][L]}$$

Konsekutivní (*postupné*) konstanty stability

2

$$\beta_1 = \frac{[ML]}{[M][L]}$$

atd.

$$\beta_2 = \frac{[ML_2]}{[M][L]^2}$$

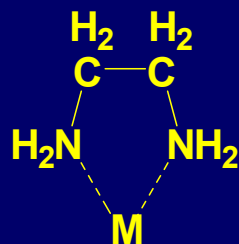
$$K_{\text{nestability}} = \frac{1}{K_{\text{st}}}$$

$$\beta_K = K_1 \cdot K_2 \cdot \dots = \prod_{i=1}^{i=K} K_i$$

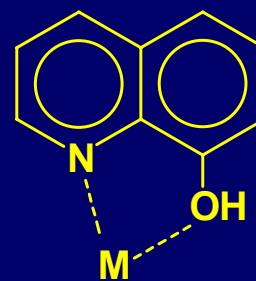
CHELÁTY

jsou komplexní cyklické sloučeniny, které obsahují bi- nebo vícedentátní ligandy

Příklady bidentátních ligandů :

ethylenediamin “en”

8-hydroxychinolin

Cheláty – mají ve srovnání s komplexy, které obsahují pouze jednodonorové ligandy s podobným typem vazby, podstatně zvýšenou stabilitu.

CHELÁTOVÝ EFEKT

					$\log \beta$
Ni^{2+}	+	2 NH_3	→	$[\text{Ni}(\text{NH}_3)_2]^{2+}$	5,00
	+	4 NH_3	→	$[\text{Ni}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	7,87
	+	6 NH_3	→	$[\text{Ni}(\text{NH}_3)_6]^{2+}$	8,61
Ni^{2+}	+	en	→	$[\text{Ni}(\text{en})]^{2+}$	7,51
	+	2 en	→	$[\text{Ni}(\text{en})_2]^{2+}$	13,86
	+	3 en	→	$[\text{Ni}(\text{en})_3]^{2+}$	18,28

Růst stability chelátu ve srovnání s podobným komplexem s jednovaznými ligandy je důsledkem růstu **entropie**..

$$\Delta G = \Delta H - T \cdot \Delta S$$

$$\Delta S \uparrow \Rightarrow \Delta G \downarrow \Rightarrow K \uparrow$$

$$\text{pro } \Delta G^0 = -RT \ln K$$

rovnovážná konstanta tvorby komplexu

Vliv velikosti cyklu má rovněž vliv na stabilitu komplexu.
 Obvykle jsou nejstabilnější ty cheláty, kdy cyklus je pěti- nebo šestičlenný.

Vliv velikosti cyklu

					log β	
Cu^{2+}	+	en	→	$[\text{Cu}(\text{en})]^{2+}$	10,72	5
	+	pn	→	$[\text{Cu}(\text{pn})]^{2+}$	9,98	6
Cu^{2+}	+	2 en	→	$[\text{Cu}(\text{en})_2]^{2+}$	20,03	5
	+	2 pn	→	$[\text{Cu}(\text{pn})_2]^{2+}$	17,17	6

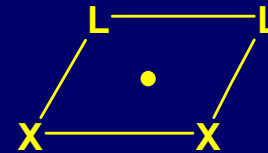
Tyto dva efekty se souhrnně nazývají **chelátový efekt**.

Izomerie komplexních sloučenin

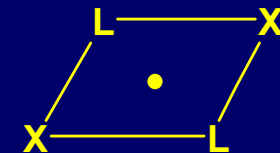
Izomerie – je jev, kdy při stejném stechiometrickém složení, lze formulovat několik molekulových vzorců látek, které se pak liší i svými vlastnostmi.

1 Geometrická izomerie

a) Čtvercově planární komplexy ML_2X_2

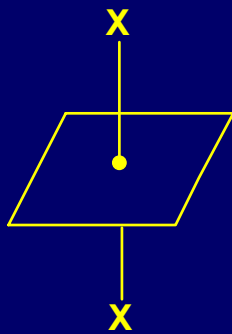

cis-

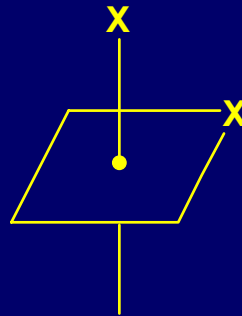

trans-

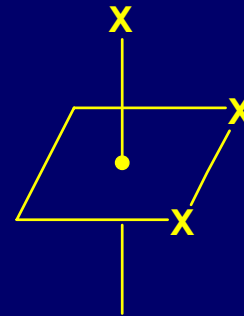
b) Oktaedrické komplexy

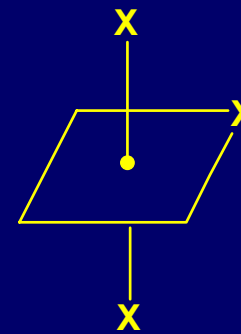
trans-

cis-

fac-

mer-

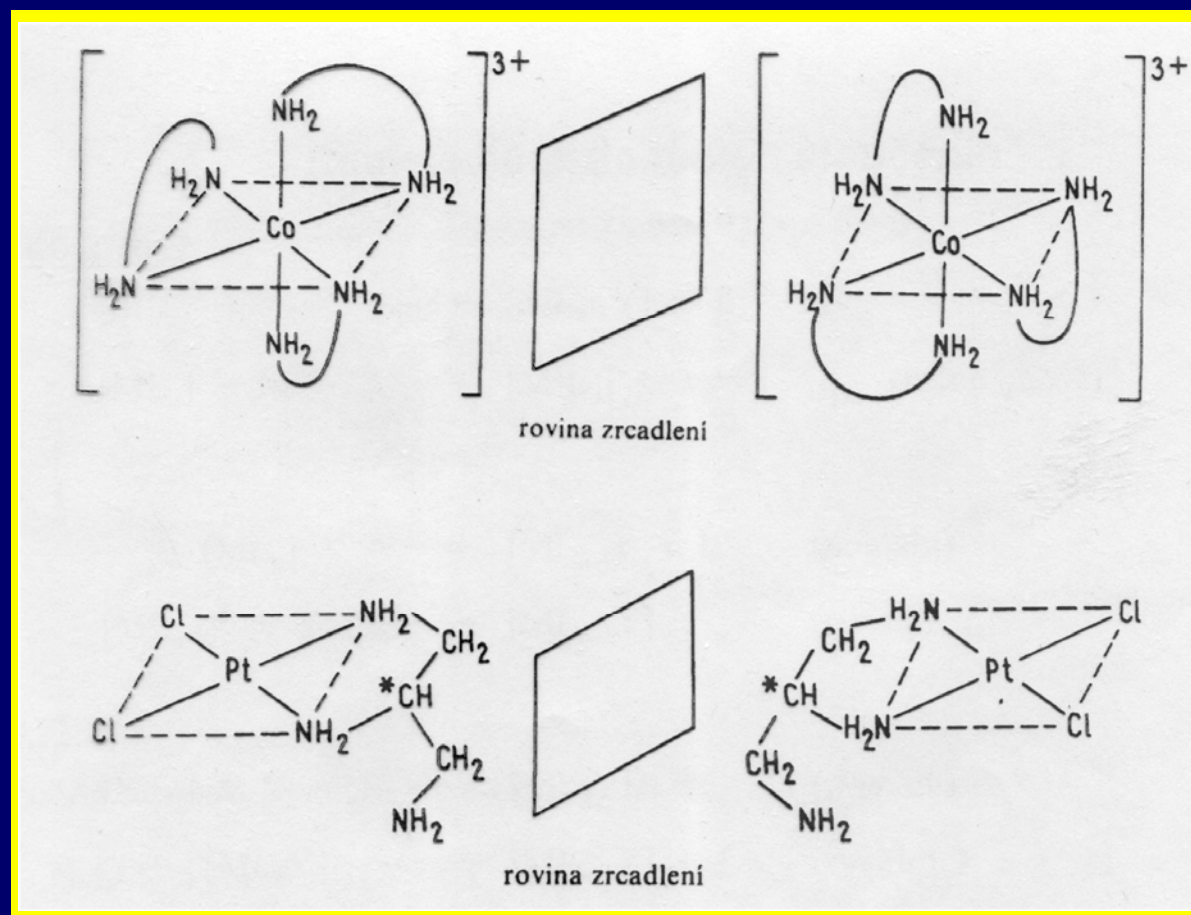
2

Optická izomerie

Optické izomery (tj. stáčejí rovinu polarizovaného světla) jsou tak málo

symetrické, že nemají střed symetrie ani žádnou rovinu symetrie.

Tvoří vždy dva *enantiomery* (*antipody*).

3 Ionizační a hydratační izomerie

} hydratační izomerie

4 Vazebná izomerie

Další příklady ligandů: CNO^- ; SCN^- ;

5 Koordinační izomerie

Reakce koordinačních sloučenin

Substituce

S_N1

S_N2

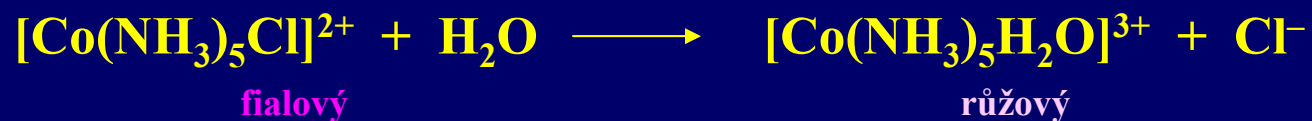

Rychlost substituce ovlivňují

- ☞ náboj centrálního atomu
- ☞ elektronová konfigurace
- ☞ povaha a geometrické uspořádání ligandů
- ☞ nukleofilní činidlo
- ☞ rozpouštědlo
- ☞ sterické podmínky

Měření rychlosti substitučních reakcí

☒ Pomalé reakce

- ❖ změna koncentrace Cl^-
- ❖ změny elektrické vodivosti
- ❖ změna absorbance při určité λ
- ❖ měření pH (*kation $[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{H}_2\text{O}]^{3+}$ je kyselinou*)

☒ Opticky aktivní komplexy - *polarimetrie*.

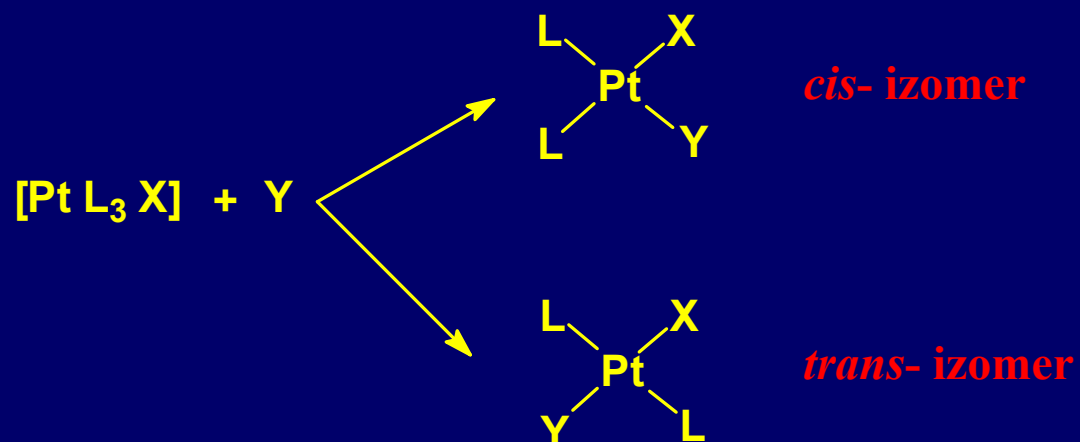
☒ Radioaktivní výměny - *radioizotopové metody*..

aj.

Trans efekt

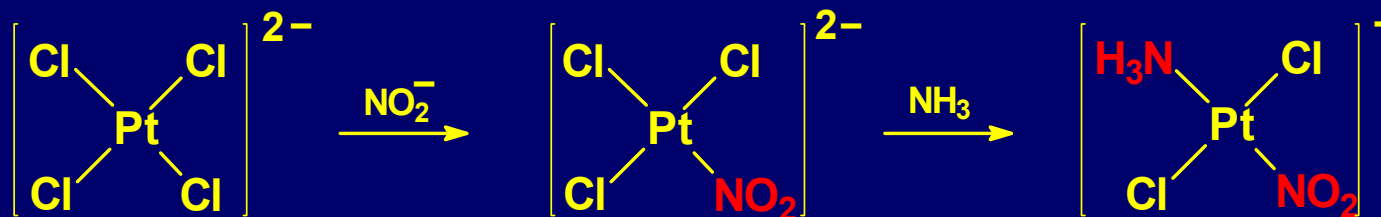
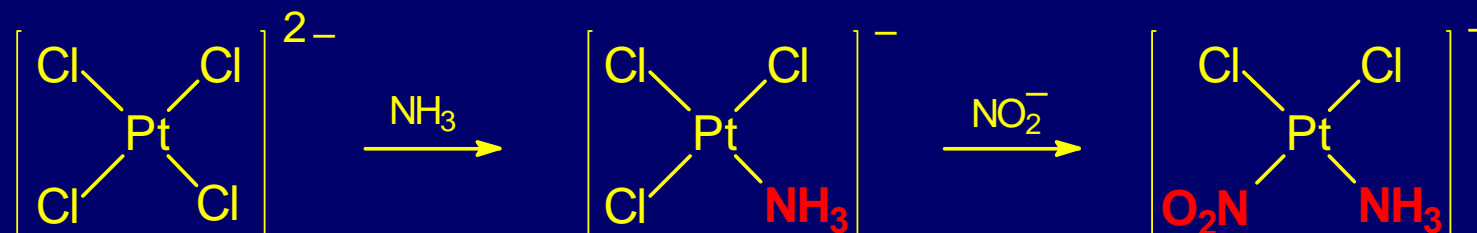
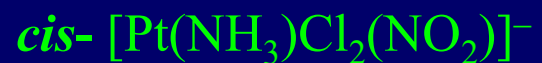
≡ schopnost ligandů usnadňovat substituci v poloze *trans*-

Pořadí ligandů, vyvolávajících trans-efekt:

Praktický význam trans-efektu: příprava komplexů s definovanou strukturou

Vazba v koordinačních sloučeninách

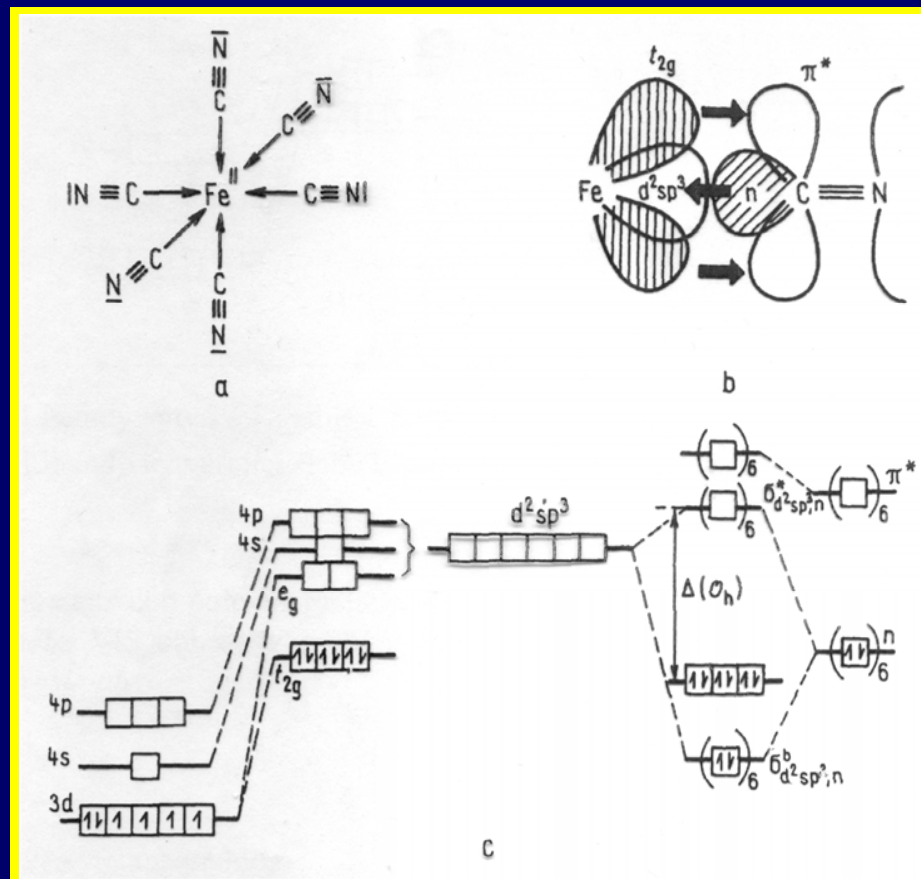
Elektrostatická teorie ligandového pole

Ligandy vytvářejí kolem centrálního atomu (silové) ligandové pole. Komplexní působení tohoto pole na centrální atom - *účinek ligandového pole*.

A Oktaedrické komplexy

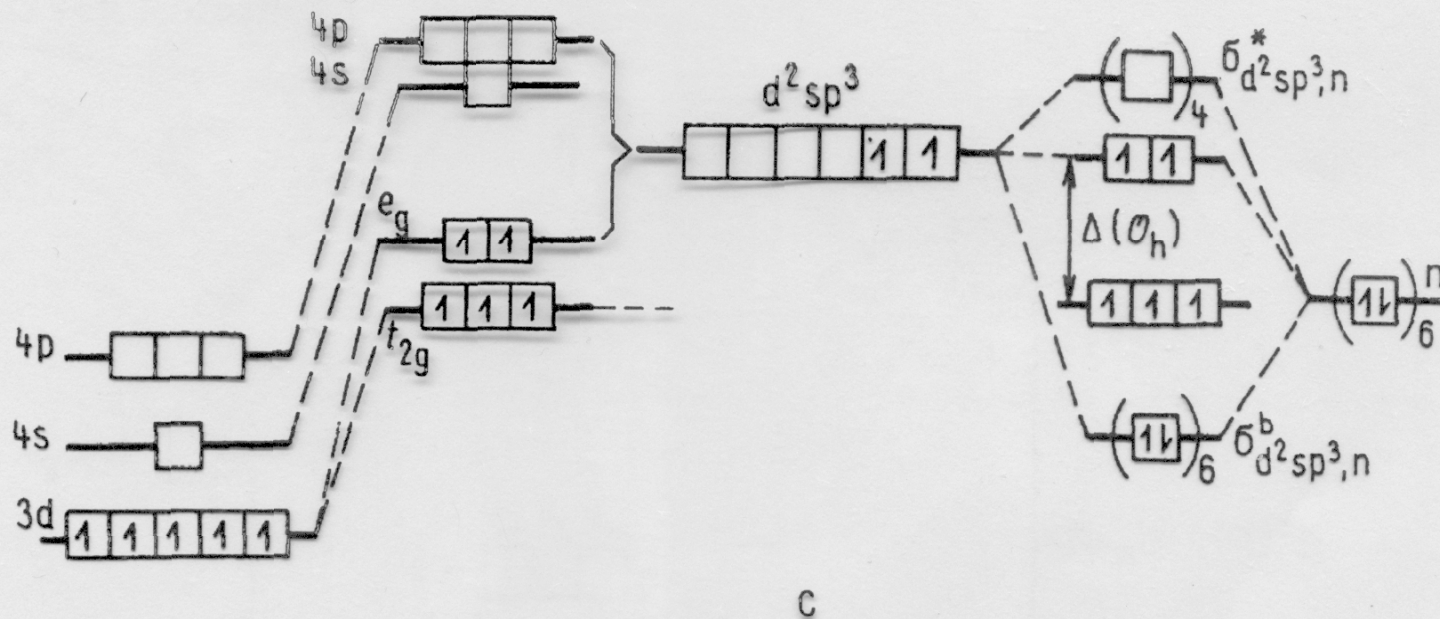
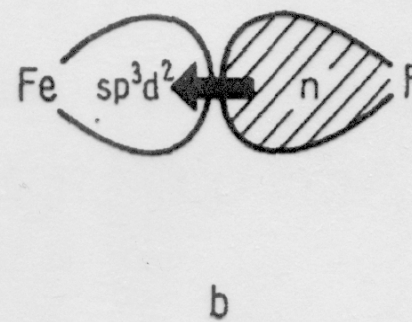
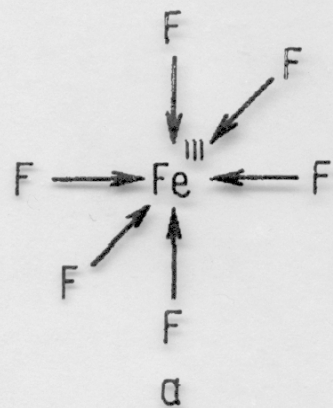
Příklad 1: komplexní anion $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$ .....

${}_{26}\text{Fe} : \dots 3d^6 4s^2$
 ${}_{26}\text{Fe}^{2+} : \dots 3d^6$

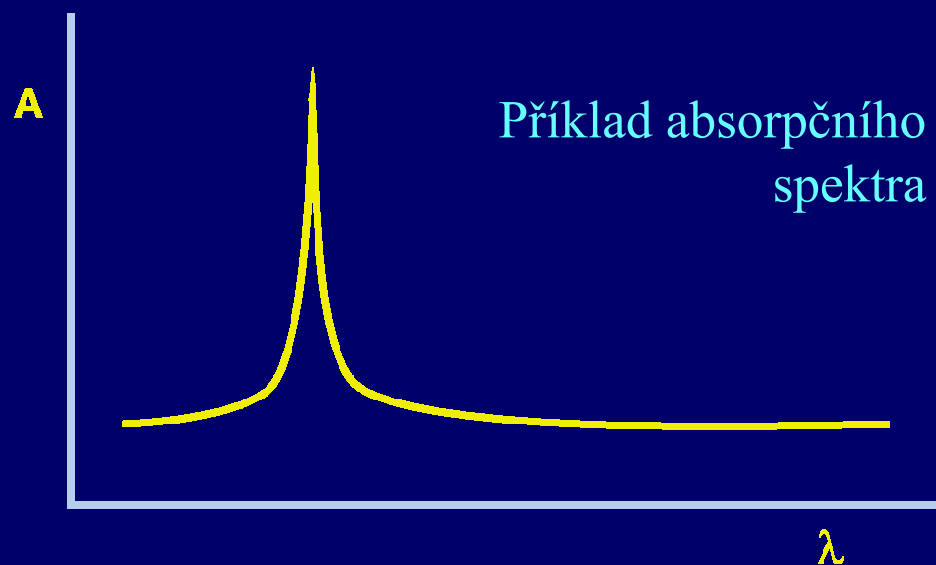
Příklad 2: komplexní anion

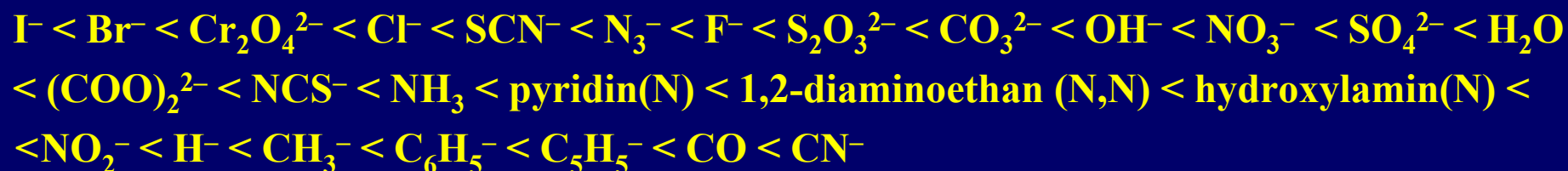
Ligandy vytvářející **silné** ligandové pole tvoří **nízkospinové komplexy**.

Ligandy vytvářející **slabé** ligandové pole tvoří **vysokospinové komplexy**.

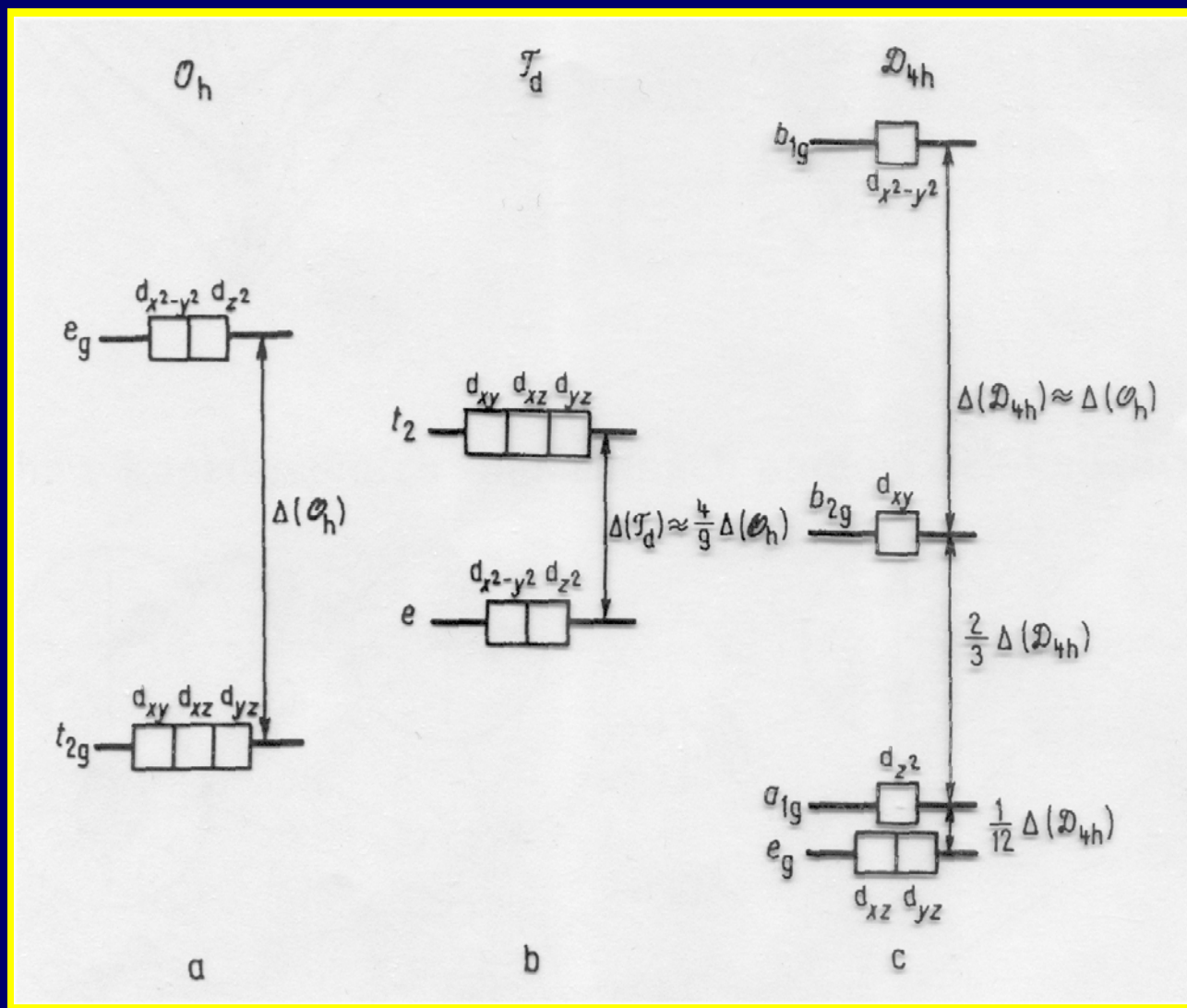
Síla ligandového pole energeticky odpovídá energii elektromagnetického záření v UV nebo VIS oblasti -zkoumání energetických přechodů metodami **elektronové spektroskopie**.

Spektrochemická řada ligandů: uspořádání ligandů do řady podle vzrůstající síly ligandového pole.

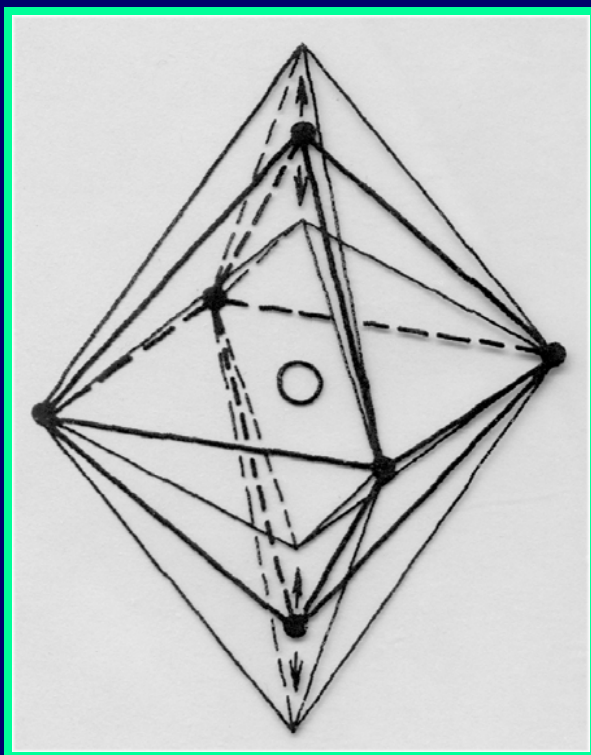
B Srovnání diferenciacce d-orbitalů středového atomu u geometricky jiných komplexů

Jahn-Tellerův efekt (1937)

Každý soubor atomů, který nemá lineární uspořádání a je elektronově degenerován, musí podlehnout drobné deformaci, která sníží jeho symetrii a sejme tak jeho degeneraci.

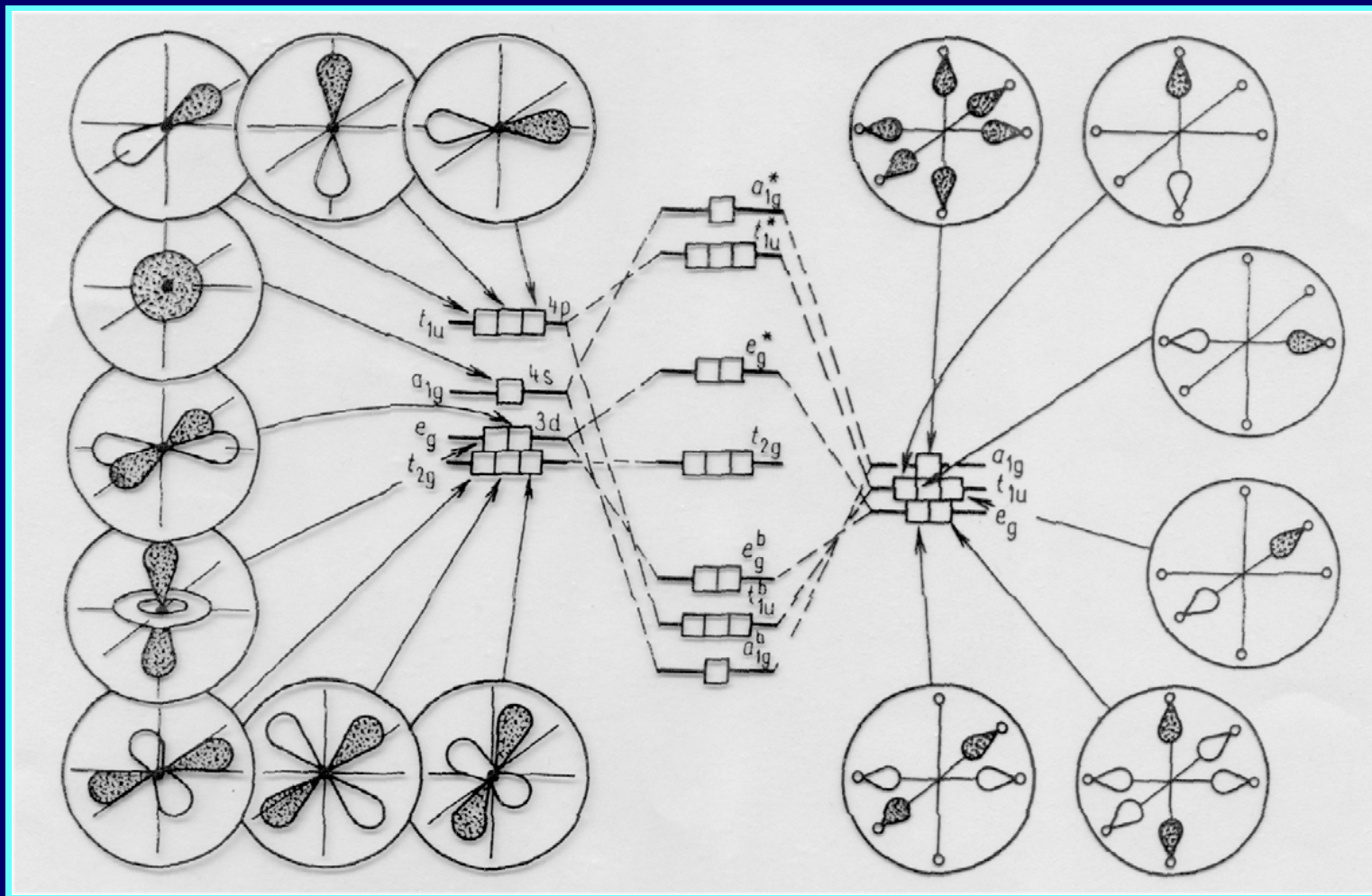
U oktaedrických komplexů se tento jev vyskytuje tehdy, nejsou-li orbitály zaplněny zcela, zpoloviny anebo vůbec.

Typ orbitalu	Počet elektronů
(t_{2g})	1, 2, 4, 5
$(t_{2g})^6 (e_g)$	1, 3

Vazba v koordinačních sloučeninách pomocí delokalizovaných MO

Částice ML_6